

JAKÉ JSOU TENDENCE ROZVOJE MĚST?

Karel Schmeidler

Naše města plánují svůj další rozvoj. Odbory regionálního plánování, koncepcí a rozvoje i stavební úřady hledají optimální cesty. Vytváří se programy rozvoje města, připravuje se nová územně plánovací dokumentace, přicházejí investoři se svými požadavky. I zde se projevuje konkurenční prostředí. Mají města šanci své vize realizovat? Která města mají šance se prosadit, jak bude dále probíhat proces urbanizace?

Po období intenzivní urbanizace vyvolané industrializací především středně velkých měst přišlo období přehodnocování za změněných podmínek. Hledají se obecné zákonitosti vývoje měst. Jaké jsou faktory rozvoje? Jak je možné vysvětlit některé zjevné podobnosti bouřlivého rozvoje měst na straně jedné a celou rozmanitost vývoje měst na straně druhé? Na tuto otázku reagují dva myšlenkové přístupy. Je uváděn "ekologický" a "neomarxistický" i "neoweberianský" přístup. Přístup ekologický, který převažoval, považuje industrializaci a ekonomický růst za hlavní příčinu urbanizace. Industrializace vyžaduje optimální koncentraci obyvatel. Rozličnost sociálně-politická i intervence urbanistů mohou způsobovat odchylky od optima, ale existují tendence tyto deviace korigovat. Tento přístup byl nahrazován od konce šedesátých let novějšími teoriemi.

Novější teorie jsou citlivější k historickým a institucionálním specifikům urbánního rozvoje. K vysvětlení místo faktorů ekonomického růstu, kterým přisuzují druhořadou důležitost, používají konstruktů jako "výrobní způsob" (neomarxismus) a typ sociální organizace, politické, ekonomické a sociální vztahy (neoweberianství).

Tato debata není pouze akademická. V závislosti na přístupu bude i výsledek uvažování o budoucnosti našich měst. Z předcházejících pokusů o definici urbanizace je patrné, že se jedná o nesmírně složitý a rozporný proces, který je mnoha vztahy spojen s řadou jiných celospolečenských procesů. Proto jsou součástí jejího rozvíjení prvky, které společnost hodnotí jak kladně, tak i záporně, a které vyvolávají rozdílné postoje k intenzitě a míře probíhajících změn.

Pokud by byla urbanizace interpretována a chápána jako živelný proces, jehož "spontánní" vývoj je sám o sobě zárukou dosažení pozitivních společenských cílů, nebylo by nutné pozorně uvažovat o jejich často protikladných důsledcích. Vzhledem k tomu, že tomu tak není, musí se proces urbanizace neustále monitorovat a kriticky hodnotit. Toto hodnocení je předpokladem k tomu, aby pomocí politických rozhodnutí, hospodářského plánování, plánování územního i stimulů ekonomických byly rozvíjeny prvky pozitivní a potlačovány prvky negativní.

Model rozvoje měst XX. století.

Od šedesátých let se ve statistice měst a městských populací Západní Evropy a USA

objevuje nový fenomén: největší města se přestávají zvětšovat a navíc se objevují stopy dekoncentrace. Geografové sídel v té době přicházejí s "všeobecnou teorií moderního urbánního rozvoje". Tato teorie je založena na předpokladu, že rozvoj měst se skládá z po sobě následujících fází urbánního rozvoje (např. Berg, Drewett, Klaassen, Rosi, Vijveberg, 1982 nebo Cheshire a Hay 1989). Podle této teorie, která slouží jako všeobecný model se určité cykly vždy opakují u všech případů urbánního rozvoje, nejprve se objeví v inovativních centrech a potom se rozšiřují do zbytku světa. Americká města se podle této teorie nacházejí v nejpokročilejší fázi vývoje, za nimi následují města Západní Evropy, zatímco Středoevropský region není v tomto ohledu příliš vyvinutý. Tato koncepce zapadá do všeobecné teorie, jejíž hlavní tezí je, že urbanizační proces je určován ekonomickým rozvojem a industrializací, což má rozhodující vliv na optimální lokalizaci populace. Toto optimum je víceméně nezávislé na politickém systému a sociálním a ekonomickém zřízení, které jsou pouze vedlejšími a modifikujícími faktory. Základní model urbanizace je částečně modifikován historickými a národními rysy v rozdílných regionech.

Fáze 1: urbanizace

Základem je proces urbanizace, kdy vznikají v sídlech velké průmyslové komplexy, které rychle rostou, takže se zde může usadit pracovní síla přicházející z rurálního prostředí. Podstatně se mění sídelní struktura: vedle rozvoje hlavního města či několika hlavních elementů vzniká celá řada průmyslových měst.

V samotných městech se rozvíjí obytná zástavba v bezprostřední blízkosti továren a center, což je zapříčiněno nerozvinutou veřejnou dopravou. Další vliv je způsoben rozvojem dopravy - železnic, vytvářením sítí vodovodů a kanalizace a základními formami obytné výstavby a formování města. Obvyklou formou je radiokoncentrické město - městské aglomerace ve tvaru hvězdy, jejíž ramena se protahují ve tvaru komunikací. Ve střední Evropě tento proces nabyl některých zvláštních rysů, kterými se odlišuje od všeobecného modelu: ve srovnání se Západní Evropou jsou změny často o desítky let opožděny a transformace sídelní struktury není tak razantní v závislosti na odlišných politických faktorech a pomalých změnách v oblasti zemědělské výroby. Postupně osvobozovaná pracovní síla nachází zprvu málo míst v průmyslu. Teprve později se tento proces urychluje. V některých oblastech dochází k intenzivnímu urbánnímu rozvoji až za řízené tzv. "socialistické urbanizace" po druhé světové válce, kdy ale nedochází k optimálnímu vytváření infrastruktury. Urbánní rozvoj je proto zpožděn ve dvou ohledech: počet lidí pracujících ve městech značně převyšuje počet těch, kteří se tu mohou usadit - výsledkem je množství denně dojíždějících, u nás typických tzv. kovozemědělců. Dále, jak již bylo řečeno, úroveň infrastruktury není vyrovnána s četností urbánní populace, proto přistěhovalci se usazují především v pásu sídlišť kolem měst.

Fáze 2: suburbanizace

Tento proces je ovlivňován útlumem těžkého průmyslu a odchodem pracovníků do terciární sféry a lehkého průmyslu, s produkcí v montážních linkách vyžadujících jednopodlažní průmyslové haly s velkou plochou. Ty je možné snáze budovat na zelené louce a jsou kapitálově náročné, vzhledem k vyspělému technickému vybavení. Díky mechanizaci a automatizaci není třeba mnoho zaměstnanců - proto pracoviště mohou být zřízena ve větších vzdálenostech od městských center. Proto jsou high-tech pracoviště zřizována v suburbii, kde na je-

lich pořízení není třeba vynaložit tak mnoho prostředků a jsou vzhledem k charakteru výroby obsazována kvalifikovanější pracovní silou. Klasická výroba zůstává v městských centrech, kde zůstává i méně kvalifikovaná a hůře placená pracovní síla. Extenzivní urbánní rozvoj se zpomaluje a v suburbii se naproti tomu zlepšuje infrastruktura (obchody a zařízení) i životní prostředí v důsledku vzrůstu počtu pracovních příležitostí a zvýšených příjmů zde bydlících (většinou kvalifikovaných zaměstnanců tzv. bílých límečků).

Fáze 3: desuburbanizace

Tato fáze je vyvolána novou proměnou ve výrobní technologii, kdy produkce na montážních pásech je nahrazena kooperací v síti zapojených menších podniků, což se realizuje ve velkých vzdálenostech od center měst. Zvyšující se role terciárního sektoru (služby) přispívá k migraci populace do menších sídel. Tam, kde jsou levnější jak pozemky, tak pracovní síla, migrují i firmy poskytující služby. V důsledku dopravního přetížení se vnitřní části měst stávají méně dostupné. Aby bylo možné řešit problematiku dopravního napojení a parkování, jsou realizována nákladná dopravní a parkovací zařízení. Také se vytváří podmínky pro zintenzivněnou veřejnou dopravu. Často tímto dochází k poškození historických částí jader měst, mnohdy se zhoršuje životní prostředí. Tímto přístupem se málo získá, proto se zvyšuje tendence obyvatel opustit města, která se stávají neobyvatelná. Směřují do méně urbanizovaných částí, které ale musí být dobře dostupné. Za nimi následují služby, které přispívají k rychlému rozvoji těchto sídel, často na úkor kvality životního prostředí. Vzhledem k tomu, že migrují především rodiny se středními a vyššími příjmy, jejich daňový podíl pak schází při rehabilitaci zanedbaných a upadajících částí měst. Stejně tak podniky a instituce, které se stěhují mimo města jsou v jistém smyslu ztraceny pro rehabilitaci existujících průmyslových ploch.

Sídelní síť se tak stává vyváženější, počet obyvatel center velkých měst i počet pracovních míst se rychle snižuje. Výsledkem takových změn je transformace dříve předložených vnitřních částí a zón přechodu. Některé části měst ztratí funkci či se stávají místem skupin s nižším statutem. Tyto skupiny osídlují vyprázdněné území a s nimi se objevují sociální problémy. Dříve nebo později není jiné možnosti než asanovat ty obytné obvody, které se stávají redun-

daní. V USA šel tento proces někde tak daleko, že se plochy bez funkce zatravňují nebo rekultivují. Je samozřejmé, že to vede k dalším problémům města.

Fáze 4: reurbanizace

Reurbanizace je svázána se světovou ekonomikou, kdy metropole dosáhnou zvláštní příznivé situace, stávající se uzly expanze center jiných měst může být zapříčiněna depresí v tradičních odvětvích průmyslu a zvyšující se rolí zpracovávání informací a služeb. Jiným faktorem je reakce velkých měst na desurbanizační situaci, patří sem rehabilitace centrálních částí, legislativní brzdy suburbanizace, snižující se objem transportu (mikroelektrotechnika) a rovnoměrnější rozmístění míst práce v organismu města. Je zjevná snaha učinit města znovu atraktivní (postmodernismus v architektuře, městské vily, obnova uličních tahů atd.), takže určité skupiny populace se začínají znovu do města vracet (např. vysoce kvalifikovaní a dobře placení mladí odborníci tzv. yuppies = young urban professional people).

TRANSFORMACE URBÁNNÍHO PROSTŘEDÍ NAŠICH MĚST

Základní politické, ekonomické a institucionální podmínky rozvoje středoevropských měst byly podstatně modifikovány se změnou režimu koncem osmdesátých let. Všeobecná státní kontrola byla odstraněna a dlouhodobé, s ekonomikou svázané plánování bylo zrušeno. Současná územně plánovací rozhodnutí vycházejí z konfliktu zájmů.

Dnes determinují rozvoj měst tyto faktory:

- hluboká transformace městské ekonomie, platební neschopnost bývalých socialistických velkých podniků, nová struktura zaměstnání a noví investoři (restituenti, zahraniční investoři atd.),
- objevila se nová třída vlastníků pozemků,
- části městské populace začíná hrozit nezaměstnanost a zároveň relativně malá část populace zbohatla,
- redukce státní kontroly bytové politiky, která byla zčásti delegována na města, zrušení státních podpor výstavby a údržby bytů,
- relativně rychlé prosazení tržních mechanismů určujících rozvoj města, rychlý růst cen a pomalý růst nájmu, limitovaný vládními omezeními, rychlejší transformace v zaměstnanosti (služby),

- zvětšující se nezávislost městských částí v závislosti na administrativní decentralizaci.

Vedle těchto vnitřních faktorů je nutno vzít v úvahu i regionální, národní a evropské procesy. Tyto převratné změny po změně režimu se samozřejmě projeví i v jednotlivých elementech města:

- privatizace měla podstatně diferencující efekt na vnitřní části města. Prosperující části blízko obchodních středisek a obchodních ulic či v jejich těsné blízkosti byly již privatizovány a probíhá intenzivní rehabilitace. V méně prestižních centrálních částech soukromé vlastnictví také převažuje, nízká kvalita a různé druhy vlastnictví neumožňují jednotnou vůli vlastníků pro rekonstrukci. Je předvídána emigrace středního stavu a potencionální degradace těchto prostorů;
- některé elementy pestrých funkcí zóny přechodu, např. velké továrny, mohou zbankrotovat a být uzavřeny. Pouze menší část průmyslových ploch je schopná transformace a i tato transformace je kontroverzní (malí podnikatelé ve velkých halách bývalých státních podniků atd.);
- další rozvoj kvalitní městské zástavby se bude dít pouze v kvalitativním smyslu, či s mírným zvýšením hustot. Zde se budou usazovat soukromé služby vysoké kvality (soukromé školy, soukromé kliniky atd.), které budou vyžadovat zlepšení infrastruktury (kvalitní sítě - telefon, komunikace, komerční služby). Jejich rozvoji bude konkurovat pouze výstavba luxusních příměstských obytných parků;
- suburbánní sídla se budou snažit získat správní nezávislost a finanční samostatnost, která jim umožní rozvoj infrastruktury. Očekává se, že během 6-8 let překonají počáteční handicapy rezultující z nedostatku rozvinuté infrastruktury a budou schopny poskytnout úroveň podmínek a služeb jako ostatní části měst.

Můžeme formulovat mnoho hypotéz dalšího vývoje našich sídel podle dvou hlavních škol moderní sociologie města: podle "ekologické" teorie je to již zmíněný čtyřfázový všeobecný model urbánního rozvoje. Tedy po již dokončené urbanizační fázi se prosadí nejprve suburbanizace a potom bude následovat desuburbanizace a další fáze. Druhá, "neoweberianská" teorie tvrdí, že i když existuje všeobecný model urbánního rozvoje, aktuální politické a socioekonomické faktory převažují. Proto by mohlo být možné, že nejdůležitější budou různé

podmínky regionální, trh a politický a podnikatelský režim. V místech s dřívější nízkou urbanizací se může ještě projevit náhlá rychlá urbanizace, třeba ve formě migrace chudší venkovské populace do měst za lepšími šancemi v zaměstnání. To může nabyt vrchu nad simultánním procesem suburbanizace.

Revitalizace urbánního prostředí.

Kořeny snů o dokonalém městě v dokonalé společnosti jsou pravděpodobně stejně staré jako městské sídelní formy samy. Důkladem toho jsou často navrhovaná ideální města a urbánní utopie, které byly po nějaké době mnohdy zase odmítány. Velice zřídka se děly pokusy o realizaci. Zajímavé myšlenky o ideálních městech se objevily v renesanci ve formě racionálních, geometrických městských půdorysů a také v rámci revoluční architektury vzházejícího 18. století (např. Francouzi Ledoux, Boullée), v hnutí zahradních měst až do víze industriálního města 19. století. Po posledním vzplnutí městských ideálů a utopií v padesátých a šedesátých letech nastupují jiné přístupy. Do popředí se dostává "génus loci". Sází se na navazování na stávající struktury, které jsou již zahrnuty do plánování, jsou nějakým způsobem zdůrazňovány, reaguje se na ně. Nové vzory a inspirace v urbanismu se v poslední době neobjevují. Je to s podivem, protože krátce před zlomem doby k 21. století se naše společnost nachází uprostřed významných změn.

K nim z hlediska urbanismu patří:

- přechod k postindustriální společnosti
- informační revoluce
- změna technologií
- změny ve světové politice
- vznik nového obrazu světa.

Města byla, jsou a ještě ve větší míře budou centry hospodářství, sociálních změn, kulturního rozvoje a technologických inovací. Proto musí i nadále udržovat a rozvíjet všechny svoje funkce pro občany a společnost.

Naše města zůstanou hospodářskými centry a budou v budoucnu pracovištěm nejen pro své obyvatele, ale také pro stále větší příměstské oblasti a regiony. Budou i nadále místem setkávání lidí, výměny myšlenek, služeb a zboží. Organizace a vytváření světa práce, průměrná pracovní doba a její rozdělení během dne i stav zaměstnanosti se budou neustále měnit. Změní se

zapojení žen do pracovního procesu. Při zkracující se pracovní době získá utváření života v době volného času vedle práce pro výdělek stejný význam pro naplnění života lidí. Musí být místem pro nové činnosti, inovace a nápady, místem výzkumu, vzdělání, kultury a humánních a sociálních služeb. Proto se i naše města budou muset v blízké budoucnosti vyrovnávat s hluboce zasahujícími strukturálními změnami. Určujícími faktory pro budoucnost měst a jejich občanů bude soutěž mezi oblastmi a regiony, vývoj obyvatelstva, změna struktury hospodářství, postindustriální společnost a rozvoj terciární sféry, změna pracovního prostředí, sociální problémy a posun v oblasti hodnot, v neposlední řadě zatížení životního prostředí. Nebezpečí úzce ekonomického rozvoje je nutné předcházet programem cesty k humánnímu městu.

Města, která chtějí být v budoucnosti úspěšná, budou muset napodobit kalifornský model Silicon Valley a další úspěšné městské oblasti. Vžil se pro ně název technopole. Profesor Michael Porter z Ekonomické fakulty na Harvardu vydal v roce 1990 knihu, která se záhy stala bestsellerem. Jmenovala se "The Competitive Advantage of Nations" a psal v ní o novém jevu - shlukování a rozvoji podnikatelských aktivit v určitých lokalitách. Tyto geografické lokality jsou charakterizovány vysokými znalostmi a odborností, zručností, partnerstvím a spoluprací. Silicon Valley v Kalifornii, Taedok v Koreji, Grenoble a Montpellier ve Francii, Hsinchu na Tchajwanu, Cambridge a East Kilbride v Anglii - to jsou města, oblasti a regiony, které dosáhly světového uznání a výlučnosti v přitahování kapitálu, vytvoření vysoké koncentrace znalostí, zručností a specializovaných technologií. V době, kdy padly globální bariéry v obchodu a začal volný pohyb kapitálu a pracovních sil se změnila síla, které formují obchodní geografii. Spojování a centralizování znalostí, které charakterizuje tato místa studia a inovace - technopole - si získaly respekt jako model pro ekonomický růst. Jsou v současnosti intenzivně zkoumány, zjišťuje se jak vznikly - náhodou či byly záměrně utvořeny? Pokračují existující technopole ve svém vývoji? Kterým směrem? Mohou se technopole samy obnovovat? Kde vzniknou další? Jaké jsou z toho závěry pro urbanisty, architektky, průmyslníky, vládní úředníky i městské úřady rozvoje? Kalifornské Silicon Valley má 2 milióny obyvatel, kteří vytvářejí přibližně 65 miliard dolarů (1950 miliard Kč) hrubého národního produktu ročně.

Kalifornie (připočteme-li k ní firmu Microsoft v městě Seattle) dominuje světovému vývoji v počítačích, v elektronice, v biotechnologii, v multimédiích i zábavním průmyslu a má i obrovský turistický průmysl. To jsou všechno oblasti rychlého hospodářského rozvoje.

Jak vidno, ze změn v oblasti světa práce vyrůstají požadavky na vzdělání, odbornou kvalifikaci a další vzdělávání. Proto města, která chtějí v budoucnosti obstát, musí disponovat systémem otevřených a vzájemně kooperujících zařízení zejména základního a středního školství. Tato zařízení by měla být nejen středisky intelektuálního školení, ale podporovat kreativitu, estetické cítění a morální pevnost. Při utváření a naplňování smyslu života lidí nabývá na významu umění a kultura. Nejsou přepychem, nýbrž nezbytnou součástí lidské existence. Aktivní kulturní politika je důležitým předpokladem rozvoje humánního města. Více volného času vyžaduje také více kulturních nabídek. Je žádána rozšířená sociální a kulturní infrastruktura. Města musí vedle klasických kulturních zařízení podporovat právě menší kulturní aktivity, patří sem spektrum kulturních a komunikačních center a kulturní iniciativy, spolky a zařízení ve všech městských obvodech.

Vidina homeworkingu a informační společnosti nastíněná počítačovými odborníky i futurology a urbanisty devadesátých let působí tak dokonalým dojmem, že to až budí nedůvěru. Skutečně, nebude to asi tak jednoduché. Nejen proto, že ne každý může pracovat doma za pomoci počítače. Jsou tu i další faktory, které působí proti rychlému nástupu informační společnosti. Především nelze přehlédnout, že je tu řada oborů a průmyslových odvětví, které jsou na současném modelu městské civilizace životně závislé a dobře prosperují, ať už jde o průmysl výroby paliv, automobilů, dopravy, stavebnictví a řada dalších. Tyto vlivné kolosy se svých zavedených a výnosných stereotypů obvykle nevzdávají snadno - ostatně žijí velké množství lidí, kteří by bez nich jen těžko hledali existenci. Nelze však přehlédnout, že jde současně i o odvětví nejvíce problematická z hlediska životního prostředí a čerpání neobnovitelných zdrojů. Jejich přerod z gigantů žijících z betonových dálnic na struktury budující dálnice informační si vyžádá jak rozvoj informačních technologií, tak vývoj společnosti samotné v budoucnosti.

Otevřená společnost, svoboda migrace a výměna se s časem rozšiřují. Vyrůstá po-

díl imigrantů ve městech, kde nacházejí prostor k soužití ve své kultuře a integraci ve společenství všech občanů. Naše města, která byla i v historii polykulturální a multinationální, se stanou domovem různých skupin, co se týká sociálního zařazení, vzdělání a kultury. Měla by se otevřít tomuto procesu a pochopit tento vývoj jako šanci a své vlastní obohacení. Je samozřejmé porozumění, úcta a spolupráce mezi různými skupinami obyvatelstva. Město je místem soužití všech generací. Také těch občanů, kteří si sami nemohou pomoci a potřebují konkrétní podporu a péči. Úděl postižených a handicapovaných ve městě prostupuje všemi ostatními okruhy. Začíná to v přístupnosti škol a integraci postižených dětí se zdravými a končí např. v městské hromadné dopravě, která je nevybavená a tudíž nepřátelská k oslabeným a handicapovaným.

Relativně novým jevem je to, že se společnost rychle diferencuje a začíná se vytvářet na jedné straně vrstva bohatých, na druhé straně sociálně slabých. Pochmurná vize rozštěpení na tzv. dvoutřetinovou společnost - většinu obyvatelstva, které se daří lépe a na okrajové skupiny, jejichž úroveň klesá, by se neměla stát skutečností. Velkoměsta a zejména nádraží, tržiště a turistické trasy přitahují bezdomovce, žebráky, uprchlíky a jim podobné. Je naprosto nepřijatelné tento problém řešit represí a jeho zapuzením mimo hranice veřejné a viditelné části města. Stejně tak je tomu se stále rostoucí kriminalitou, drogovou závislostí a AIDS. Xenofobní postoje jsou dnes bohužel časté. Jak je tento problém reflektován v myšlení odborníků a starostů vyplývá z šetření, které bylo vykonáno v souvislosti s řešením rozvoje Prahy. Trsy problémů jsou sestaveny sestupně. Nejvíce dotazovaných vnímá Prahu jako nebezpečné město, je pocítován nedostatečný veřejný dialog a participace, je poukazováno na to, že prostředí predisponuje špatný životní styl, jsou problémy se skupinami oslabených, je pocítována nepřátelskost vůči chudým. Praha je vnímána jako bariérové město (tj. s častou existencí tzv. architektonických bariér), chybí sociální výstavba. Poukazuje se na silnou westernizaci, vlivy mafií, nepříznivé demografické pohyby, prostituci, problémy se zaměstnaností, nedostatečnou právní ochranou obyvatel, s rozšiřováním nemoci AIDS.

Město jako společenský útvar poskytuje prostory a zařízení k efektivnímu nasazení. Školy a mateřské školky, zařízení pro

mládež, zájmové kluby i domovy důchodců by měly být vybudovány tak, aby i lidé žijící z různých důvodů v méně příznivých podmínkách byli samostatní a mohli pracovat. K tomu mohou přispívat rozličná zdravotní a sociální zařízení, vybudovaná síť služeb.

Jedinou přijatelnou vizí pro naše města je představa urbánní tolerance, solidarity a sociokulturní identity. Tyto hodnoty musí být vnímatelné jako hodnoty stejného významu, jako další formy lidského výrazu, jak individuálního, tak sociálního, založené na vzájemném respektu, inspirované a obohacené kontakty s ostatními a ne těmito kontakty potlačované. Respektování a ochrana rozdílů, jejich pěstování, pluralitní urbánní životní prostor - to není utopie, ale jediná cesta pro architekty, urbanisty, politiky a všechny občany. To je cíl, na kterém by měly být založeny programy rozvoje měst, je to jediná cesta pro urbanistické plánování a rozvoj funkcí města, zejména bydlení. Z toho vyplývá, že cílem profesionálních snah by mělo být najít způsob, jakými profesionálními prostředky můžeme stimulovat a podporovat komplexní urbánní celky, ve kterých bude vládnout tolerance a respekt k vlastním a ostatním lidem, ale také k přírodě, zvířatům, tradici, budoucnosti, technologiím, veřejným, poloveřejným a privátním prostorům.

Odborníci pracující v oblasti urbanismu a sociologie města hovoří často o tzv. "nízkém stupni urbanizace" v bývalých socialistických zemích (Tosics 1997). Znamená to, že koncentrace pracovních míst ve městech značně převyšuje koncentraci bytů. Potřeba adekvátního bydlení je častým problémem. Bydlení patří k základním potřebám člověka. V mnoha našich městech je nedostatek bytů. Přesídlování z venkova, teritoriální nezaměstnanost, rostoucí rozvodovost, touha mladých lidí po samostatném bydlení, růst počtu jednočlenných domácností - singles atd. zvyšují počty zájemců o byt. K tomu se poji vzrůstající nároky na obytnou plochu. Města se i při stagnujícím či mírně rostoucím počtu obyvatel musí vyrovnat s poptávkou po dalších bytech. Je třeba otvírat nové lokality pro výstavbu a vybavit je technickou infrastrukturou. Středním vrstvám je nutné pomáhat odstranit nejistotu při investování do modernizace zanedbaných bytů ve městě. Zvláště ve městech je třeba vzhledem k nedostatku volných ploch užít úsporných bytových objektů, vícepodlažních budov při zohlednění městského výrazu, ekologických a klima-

tických vztahů. Byt tvoří protiklad veřejným prostorům města, měl by vytvářet stavební, sociální a kulturní zápolí, které musí reflektovat rozdílné potřeby obyvatelstva všech sociálních, etnických a věkových skupin. Sociálně slabší vrstvy jsou ohroženy vzrůstem cen nájmu (dálkové vytápění atd.) Pro bydlení domácností s nízkými příjmy je nevyhnutelná na dlouhou dobu založená podpora sociální výstavby nájemních bytů. Proto se nadále počítá v městském bytovém hospodářství s existencí komunálních bytových podniků.

Ani překotná suburbanizace, ani další rychlá urbanizace - masový příchod obyvatel z venkova není optimální rozvojem alternativou pro naše města. Slibnou se jeví třetí cesta "vyvážený rozvoj měst".

Toho je možné dosáhnout uváženou aplikací těchto prostředků:

- na jedné straně je třeba přímých veřejných intervencí v sociálně slabých oblastech s cílem vyhnout se negativnímu vývoji (slumy z vnitřních částí měst, ze sídlišť, ilegální výstavba za hranicemi města a pod.);
- na druhé straně je třeba rozumné veřejné politiky, aby se uvnitř města mohly vytvořit

prostory atraktivní pro bydlení, průmysl a obchod, zvláště přeměnou nevyužitých, funkčně upadlých a zamořených ploch tak, aby se vytvořila konkurence kvalitně vytvořeným obytným parkům budovaným za hranicemi města.

Více volného času a vědomí zdraví zvyšují význam sportu a vedou k neustále rostoucímu počtu zájemců o sportovní vyžití. Intenzivní výstavbou sportovních a rekreačních zařízení mohou města podporovat masový sport. Vedle toho mohou nabídkou smysluplného trávení volného času usměrnit jeho využití. Sem patří příměstské rekreační oblasti, parky a veřejná zeleň, místa a pořádání sportovních her a slavností, jakož i další místa pro vzájemná setkávání a styk občanů. Žádná forma osídlení nešetří krajinu. Soustředěním a hospodárným využitím pozemků pro bydlení, míst práce a trávení volného času může město zabránit neúčinné spotřebě ploch a energie. Městské prostředí je ohroženo především hlukem a znečištěným ovzduším. Voda a půda ve městě vyžadují zvláštní ochranu, proto se musí přistupovat k ochraně životního

prostředí s velkou péčí. Města a obce se mají intenzivně podílet na regionální koordinaci a územně plánovací činnosti, aby mohlo být zajištěno přiměřené a podle místních podmínek zevrubné vyrovnání mezi potřebami lidí, požadavky na ochranu životního prostředí a podmínkami ekonomického rozvoje. Nezbytným opatřením v tomto směru jsou sanace, ochrana městských pozemků, udržování čistoty ovzduší a vody i snižování hluku. Sanace ploch bude v budoucnosti nahrazována pečlivou obnovou měst. Místo rozšiřování stavebních ploch nabude na významu rozvoj vnitřních částí měst. Péče o památky a vzhled města bude významnou i z ekologického a ekonomického hlediska.

Při přestavbě a zvelebování měst je nutné spolupracovat s občany, jednat s nimi a přijímat opatření v politice, hospodářství i společnosti pro rozvoj českých a moravských měst. Participace občanů může se dít různými způsoby: dotazováním, uživatelskými průzkumy, účastí zájmových skupin a spolků, workshopy za účasti zainteresovaných atd.

Doc. Ing. arch. PhDr. Karel Schneider, CSc.

Ústav urbanismu FA VUT Brno